

ΡΕΑ ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

**ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ 1^{ΟΥ} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΤΟΜΟΣ Β'
(ΑΘΗΝΑ, 28-31 ΜΑΪΟΥ 2009)**

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΑΘΗΝΑ 2010
ΣΜΥΡΝΙΩΤΑΚΗΣ**

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σε συνεργασία με Σχολές και Τμήματα των Πανεπιστημίων:

- Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
- Πανεπιστημίου Πατρών
- Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Πανεπιστημίου Κρήτης
- Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
- Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αθήνα, 28 - 31 Μαΐου 2009

Αθήνα 2010

 ΣΜΥΡΝΙΩΤΑΚΗΣ

Τόμος
Β΄

ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ ΡΕΑ

Επίκ. Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών

Διδακτική του Λαϊκού Πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Ο *Λαϊκός Πολιτισμός* είναι μια πολύπλευρη και συνθετική έννοια που ενυπάρχει στην ιστορική-παραδοσιακή και στη συγχρονική του διάσταση, με διάφορες όψεις του, στα διδακτικά εγχειρίδια όλων των μαθημάτων που διδάσκονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Μπενέκος, χ.χ.), καθώς και σε ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις του σχολείου (Βοζίκας, 2006: 81-110, 160-167). Τα τελευταία χρόνια έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί ειδικά προγράμματα για το δημοτικό σχολείο που ασχολούνται είτε αποκλειστικά με το Λαϊκό Πολιτισμό (*Πρόγραμμα διδασκαλίας του Λαϊκού Πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*) είτε μέσα στα πλαίσια της διδασκαλίας άλλων αντικειμένων, π.χ. η τέχνη (*Πρόγραμμα Μελίνα*).

Στην παρούσα εισήγηση θα επιχειρήσουμε μια κριτική αποτίμηση των παλαιότερων (θεματογραφική καταγραφή) και σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας (βιογραφική-βιωματική προσέγγιση με χρήση της μεθόδου project) του Λαϊκού Πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Επίσης θα αναφερθούμε στους στόχους ελληνικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που προσεγγίζουν το Λαϊκό Πολιτισμό στην ιστορική εξέλιξη του και στις κοινωνικές παραμέτρους που τον διαμορφώνουν, συμβάλλοντας στη συνειδητοποίηση από τους μαθητές της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει τη διαμόρφωση των πολιτιστικών ταυτοτήτων στην σύγχρονη εποχή της μετανεωτερικότητας.

Ο όρος *λαϊκός πολιτισμός* περιλαμβάνει τόσο τον παραδοσιακό, προβιομηχανικό, προκαπιταλιστικό (folk culture) όσο και τον σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό (popular culture)¹, έτσι όπως αυτός διαμορφώνεται ποικιλότροπα μέσα στα χωρικά πλαίσια των εθνών κρατών υπό την επίδραση της ηγεμονικής δυτικής κουλτούρας, άλλοτε με όρους συναίνεσης, άλλοτε με όρους αντίστασης στο ομογενοποιητικό μοντέλο της παγκοσμιοποίησης. Ο St. Hall (1987) επισημαίνει ότι το μετανεωτερικό υποκείμενο δεν έχει μια σταθερή και μόνιμη ταυτότητα, αλλά συνεχώς σχηματίζεται και μετασχηματίζεται. Καθώς πολλαπλασιάζονται τα συστήματα σημασιών και πολιτιστικής αναπαράστασης οι άνθρωποι διαμορφώνουν *υβριδικές πολιτιστικές ταυτότητες*, που αντλούν στοιχεία από διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις (Hall-Held-McGrew, 2003: 401-474), ιδιαίτερα οι «ξεριζωμένοι» άνθρωποι, όπως οι οικονομικοί μετανάστες και οι πρόσφυγες. Η σχολική εκπαίδευση είναι ένας θε-

¹ Για την θεωρητική εξέλιξη της έννοιας του λαϊκού πολιτισμού από το *folk* στο *popular*, βλ. Αυδίκος 2009.

σμός που συμβάλλει όχι μόνο στην *κοινωνικοποίηση* των παιδιών, δηλαδή στη γνώση των διαδικασιών με τις οποίες ο άνθρωπος γίνεται πλήρες μέλος μιας κοινωνικής ομάδας, αλλά και στην *πολιτισμικοποίησή* τους (*enculturation*), δηλαδή τη συνειδητοποίηση ότι κάθε άνθρωπος ανήκει σε μια ή περισσότερες πολιτισμικές ομάδες (Hollins, 2007: 36-37) Τα παιδιά γίνονται μέλη των πολιτισμικών ομάδων στις οποίες μεγαλώνουν, αποκτώντας σταδιακά τους αντίστοιχους τρόπους να σκέφτονται, να αισθάνονται, να συμπεριφέρονται. Η κοινωνικοϊστορική προσέγγιση των μεταβαλλόμενων λαϊκών πολιτισμών των εθνικών, εθνοπολιτισμικών, θρησκευτικών ομάδων στις οποίες ανήκουν οι μαθητές, οι οικογένειές τους και οι εκπαιδευτικοί μιας σύγχρονης πολυπολιτισμικής τάξης είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση από τα παιδιά των στοιχείων που καθορίζουν τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα, αλλά και την ταυτότητα των άλλων. Ο λαϊκός πολιτισμός είναι από τα πιο πρόσφορα πεδία για μια σύγχρονη διαπολιτισμική εκπαίδευση, για την πραγματοποίηση της «πολιτισμικής συνάντησης» και της ανάδειξης των κοινών πολιτισμικών στοιχείων ανάμεσα στους λαούς, χωρίς ταυτόχρονα να παραγνωρίζονται και οι ιδιαιτερότητες οι οποίες καθορίζονται από τη γενική και την τοπική ιστορία (Κακάμπουρα-Τίλη, 2005β: 267-274).

Στην ελληνική εκπαίδευση, παρόλο που δεν υπήρχε ποτέ ειδικό μάθημα για το Λαϊκό Πολιτισμό, εντούτοις η παρουσία του ήταν και εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα αισθητή σε όλα τα υπάρχοντα αντικείμενα που διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο. Τα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου για τα μαθήματα της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας (Κακάμπουρα-Τίλη, 1999: 131-145), της Ιστορίας –ιδιαίτερα της τοπικής ιστορίας², των Θρησκευτικών, των Φυσικών Επιστήμων και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, των Μαθηματικών εμπεριέχουν πολλές όψεις του παραδοσιακού και σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού. Αλλά και πολλές σχολικές δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με τη γυμναστική, το θέατρο, τα εικαστικά, την τέχνη γενικότερα αναπαριστούν όψεις της λαϊκής παράδοσης, π.χ. παραδοσιακοί χοροί, αναπαραστάσεις λαϊκών δρωμένων (Κακάμπουρα-Τίλη, 2000β: 215-228), θέατρο σκιών (Κακάμπουρα-Τίλη 2000α: 16-24), δραματοποιήσεις και εικονογραφήσεις παραμυθιών (Μπονώτη, 1999: 49-57). Επίσης σχολικές γιορτές που σχετίζονται με τον εορταστικό εθιμικό κύκλο (Δωδεκαήμερο, Απόκριες, Πάσχα) αξιοποιούν δημιουργικά όψεις της λαϊκής παράδοσης ((Βοζίκας, 2006: 82-110, 160-269).

Πώς όμως έχει εξελιχθεί ιστορικά η διδασκαλία του λαϊκού πολιτισμού στο δημοτικό σχολείο και ποια ήταν η σχέση των δασκάλων με τη λαογραφία, την επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της το λαϊκό πολιτισμό; Η σχέση των δασκάλων με τη λαογραφία χρονολογείται ήδη από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Την εποχή αυτή διαμορφώνονται τα έθνη-κράτη και συγκροτούνται οι εθνικές ταυτότητες στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια μέσα στα ιδεολογικά πλαίσια του ρομαντικού εθνοκεντρισμού. Οι δάσκαλοι ενθαρρύνονται μέσα από μια σειρά εγκυκλίων από θεσμοθετημένους φορείς, όπως είναι το Υπουργείο Εκκλη-

² Οι τοπικές λαογραφικές μελέτες, η χρήση των προφορικών πηγών και η επιτόπια έρευνα της τοπικής κοινωνίας, οι αφηγήσεις ζωής και η οικογενειακή ιστορία, που αποτελούν θεματικές και μεθόδους και της σύγχρονης ελληνικής λαογραφίας, αξιοποιούνται στις διδακτικές προτάσεις του διδακτικού εγχειριδίου για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας από τη συγγραφική ομάδα. Βλ. Λεοντίνης Γ. και Ρεπούστ Μ. 2001.

σιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, και προκηρύξεων διαγωνισμών από συλλόγους και επιστημονικές εταιρείες να ασχοληθούν με τη συλλογή και σωστική καταγραφή της λαογραφικής ύλης από τις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Οι προσκλήσεις των πανεπιστημιακών λαογράφων βρήκαν από την αρχή θερμή ανταπόκριση από τους εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα τους δασκάλους. Ενδεικτικά αναφέρω ότι το μεγαλύτερο μέρος του λαογραφικού υλικού που δημοσιεύεται στα «Σύμμικτα» του *Δελτίου της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας* υπογράφεται από δημοδιδασκάλους, σχολάρχες, γυμνασιάρχες, επιθεωρητές των δημοτικών σχολείων, καθηγητές, εφόρους αρχαιοτήτων, τελειόφοιτους της φιλολογίας. Οι δάσκαλοι όμως δεν κατέγραφαν μόνο οι ίδιοι τη λαϊκή παράδοση, αλλά συχνά ανέθεταν και στους μαθητές τους λαογραφικές εργασίες, τις καλύτερες δε από αυτές τις έστελναν στο *Λαογραφικό Αρχείο* της Ακαδημίας Αθηνών (Κακάμπουρα-Τίλη, 2006α: 175-191. 2006β: 108-135).

Οι μαθητικές, αλλά και οι φοιτητικές λαογραφικές συλλογές που καταρτίζονται από την εποχή του Νικολάου Πολίτη στα σχολεία και τα πανεπιστήμια χαρακτηρίζονται από τη μεθοδολογία της *ταξινομικής-θεματογραφικής καταγραφής* των μορφών κυρίως του παραδοσιακού πολιτισμού, η οποία στο γραπτό λόγο δεν αναδεικνύει τα κοινωνικά συμφραζόμενά της. Από παιδαγωγική άποψη όμως οι συλλογές αυτές είναι σπουδαίες, γιατί στηρίζονταν στη βιωματική συνειδητοποίηση των στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας από τους ίδιους τους μαθητές. Οι δάσκαλοι ανέθεταν στους μαθητές εργασίες στις οποίες εξασκούνταν στην επιτόπια έρευνα της τοπικής πολιτισμικής τους ταυτότητας. Οι μαθητές προκειμένου να καταγράψουν την προφορική λαϊκή παράδοση (δημοτικά τραγούδια, αινίγματα, παραμύθια, παραδόσεις, κ.λπ.), τα ήθη και τα έθιμα της γέννησης, του γάμου και του θανάτου ή τις τελετουργίες που συνδέονταν με το εορτολόγιο, απευθύνονταν για τη συλλογή του υλικού της έρευνάς τους στα ηλικιωμένα συνήθως μέλη της οικογένειάς τους ή της κοινότητας. Οι πληροφορητές τραγουδούσαν τα τραγούδια στα παιδιά ή αφηγούνταν παραστατικά τα παραμύθια ή τα παιχνίδια ή ενσωμάτωναν εμπειρίες δικές τους και περιστατικά από την μικροϊστορία της κοινότητας στις περιγραφές των ηθών και των εθίμων. Με άλλα λόγια η διαδικασία της συλλογής του λαογραφικού υλικού από τους μαθητές συνιστούσε μια πολύ πιο δυναμική και πλούσια σε κοινωνική εμπειρία διαδικασία από ό,τι το τελικό «προϊόν» της που έχει σωθεί στα λαογραφικά αρχεία. Και αυτή η διαδικασία ήταν μια εξαιρετική και σύμφωνη με τις σύγχρονες παιδαγωγικές απόψεις μαθησιακή εμπειρία για τους μαθητές, που έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και αργότερα στον αγροτικό χώρο, βίωναν στην καθημερινότητά τους τον παραδοσιακό πολιτισμό. Η ερευνητική διαδικασία προσέγγισης της τοπικής παράδοσης που καθοδηγούνταν από το δάσκαλο συντελούσε στη συνειδητοποίηση των στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών. Η προφορική παράδοση, η καθημερινότητα και η επίσημη ζωή, τα ήθη και έθιμα του τόπου τους επανεκτιμούνταν και, εντασσόμενα στο ευρύτερο εθνικό πλαίσιο από το δάσκαλο, καλλιεργούσαν με βιωματικό τρόπο την υπό διαμόρφωση εθνική ταυτότητα των μαθητών (Κακάμπουρα-Τίλη, χ.χ.).

Στη μεταπολεμική εποχή ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής κοινωνίας έχει συντελέσει στην απώλεια του «παραδοσιακού υλικού». Ωστόσο, πολλές παραδόσεις συνεχίζουν την ύπαρξή τους στα ρήγματα της σύγχρονης ζωής και, ακόμα και αν έχουν διαβρωθεί ή χα-

θεί από το δημόσιο χώρο, εξακολουθούν και υπάρχουν στον ιδιωτικό (Gross 2000: 17). Κάποιες παραδόσεις επιβιώνουν στο περιθώριο της σύγχρονης ζωής, άλλες αναβιώνουν σε νέες μορφές και συμπεριφορές και πάντως πολλές ζουν, αναπροσαρμοσμένες από την εμπειρία των υποκειμένων, στη μνήμη τους.

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποιες αξιόλογες προσπάθειες να γνωρίσουν οι μαθητές όψεις του λαϊκού πολιτισμού στην ιστορική και νεωτερική του διάσταση με σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, όπως είναι η *μέθοδος project*³. Μία από αυτές είναι το Πρόγραμμα *Μελίνα* που εστιάζει στην τέχνη και ως φαινόμενο της υλικού παραδοσιακού πολιτισμού. Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και επιστημονικά θεμελιωμένες προτάσεις εισαγωγής της λαϊκής αφηγηματολογίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αποτελεί το πρόγραμμα «Μια φορά και έναν καιρό ... αλλά μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθιάδων» (Αυδίκος, 1999). Το πρόγραμμα αυτό, που σχεδίασε ο καθηγητής Λαογραφίας Ευάγγελος Αυδίκος και υλοποιήθηκε πιλοτικά σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, προτείνει την επαναδραστηριοποίηση της αφήγησης του λαϊκού παραμυθιού στη σχολική πράξη. Στην αγροτική παράδοση και λαϊκή τέχνη εστιάζει το βιβλίο που συνέγραψαν οι Αικατερίνη Πολυμέρου – Καμηλάκη, η Ελένη Ανδρίτσου και ο Γιώργος Θανάπουλος (2000) για τους μαθητές του 2^{ου} κύκλου σπουδών της ειδικότητας «Επιχειρήσεων, Αγροτουρισμού και Αγροτοβιοτεχνίας» του Τομέα Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος των ΤΕΕ.

Μια ολιστική και διαπολιτισμική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού στην εκπαίδευση προτείνουν οι επιστημονικοί υπεύθυνοι του Προγράμματος «Η διδασκαλία του Λαϊκού Πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» Μιχάλης Μερακλής και η γράφουσα (Κακάμπουρα – Τίλη, 2000α: 16–24, 2001). Το Πρόγραμμα εφαρμόστηκε πιλοτικά από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το 1997-8 σε τρία Δημοτικά σχολεία και ένα Γυμνάσιο και από το σχολικό έτος 2000-2001 εντάχθηκε ως ένα από τα προγράμματα επιλογής της Ευέλικτης ζώνης του Δημοτικού Σχολείου. Ο σκοπός του ήταν η πιο συστηματική επαφή των μαθητών με τον παραδοσιακό και σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να ανακαλύψουν όψεις της παράδοσης και της νεωτερικότητας των λαϊκών πολιτισμών των τόπων προέλευσης των μαθητών μέσα από προγράμματα που συνδυάζουν τη λαογραφία με την προφορική ιστορία και την ανθρωπολογία. Στους *γνωστικούς στόχους* του Προγράμματος αναφέρεται η κατανόηση από τους μαθητές της διαδικασίας εξέλιξης του προβιομηχανικού λαϊκού πολιτισμού στο σύγχρονο λαϊκό της μεταπολεμικής εποχής και η συνειδητοποίηση των στοιχείων που συγκροτούν την τοπική και εθνική ταυτότητά τους στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Οι μαθητές παρωθούνται να γνωρίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των νοοτροπιών, των τελετουργιών και των κοινωνικών πρακτικών από περιοχή σε περιοχή και από γενιά σε γενιά και να εντοπίσουν πολιτισμικές συνέχειες και ασυνέχειες. Στους στόχους του Προγράμματος είναι και η καλλιέργεια πολιτισμικών αξιών, όπως ο σεβασμός στην πολιτισμική ταυτότητα και τη διαφορετικότητα του Άλλου (Κακάμπουρα – Τίλη, 2001: 9-10). Με άλλα λόγια το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο του Προγράμματος επιδιώκει να

³ Τη μέθοδο *project* εισηγείται και ο αν. καθηγητής Λαογραφίας Δ. Μπενέκος σε ποικίλες εκπαιδευτικές εφαρμογές του λαϊκού πολιτισμού στο δημοτικό σχολείο. Βλ. Μπενέκος, 2006 και 2008.

προσεγγίσει την έννοια του λαϊκού πολιτισμού, της παραδοσιακής και σύγχρονης λαϊκής κουλτούρας, ακολουθώντας μια μέση οδό ανάμεσα στον πολιτισμικό οικουμενισμό και τον πολιτισμικό σχετικισμό.

Η προτεινόμενη μέθοδος διδασκαλίας του Λαϊκού Πολιτισμού συνδυάζει την παλαιότερη λαογραφική λημματογραφική μέθοδο της καταγραφής στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας με τη μέθοδο της προφορικής ιστορίας και ανθρωπολογίας που εστιάζει στις αφηγήσεις ζωής, στη συλλογική μνήμη και βιωμένη εμπειρία των υποκειμένων (Κακάμπουρα-Τίλη, 2004: 588-594). Ο συνδυασμός των αφηγήσεων ζωής ηλικιωμένων κυρίως ατόμων με την έρευνα γραπτών πηγών και αντικειμένων του υλικού πολιτισμού (εφημερίδων, περιοδικών, παλαιών φωτογραφιών και αντικειμένων, λαογραφικών συλλογών και μελετών, καθώς και ιστορικών, ανθρωπολογικών, φιλολογικών μελετημάτων) στοχεύει στη συγχρονική, διαχρονική και διαπολιτισμική προσέγγιση θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού από τους μαθητές. Προτείνεται το *ομαδοσυνεργατικό μοντέλο* διδασκαλίας (Ματσαγγούρας, 1995), σύμφωνα με το οποίο τα θέματα προς διερεύνηση που επιλέγονται από το δάσκαλο σε συνεργασία με τους μαθητές, γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας από ομάδες μαθητών με διαφορετικό σχολικό επίπεδο, αλλά και με ποικίλη πολιτισμική συγκρότηση (διαφορετικοί τόποι προέλευσης των γονιών, διαφορετικές εθνικότητες).

Τη φιλοσοφία και τη μέθοδο του «Προγράμματος διδασκαλίας του Λαϊκού Πολιτισμού στην Εκπαίδευση» ακολουθεί και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα «Βιογραφικές προσεγγίσεις της παιδικής ηλικίας από μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης» που υλοποιείται κατά το τρέχον σχολικό έτος (2008-9) από μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του 7^{ου} Δημοτικού Σχολείου στο Αιγάλεω. Στόχος του Προγράμματος είναι να κατανοήσουν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης την ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας, αξιοποιώντας τη δημιουργική και επικοινωνιακή τεχνική της βιογραφικής συνέντευξης (Κακάμπουρα, 2008), ερευνώντας καταρχήν το οικογενειακό τους περιβάλλον. Οι βιογραφικές συνεντεύξεις που παίρνουν οι μαθητές από άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος εστιάζουν σε ειδική θεματολογία που αφορά τα βιώματα της παιδικής ηλικίας των προγόνων τους (παππούδων, γιαγιάδων και γονέων), τον τόπο που έζησαν, τη μορφή της πατρικής οικογένειας, τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, τη διαπαιδαγώγηση, την καθημερινότητα του σπιτιού και τις επίσημες εορταστικές στιγμές της οικογένειας, την παιδική εργασία, το παιχνίδι και τη σχολική εμπειρία.

Η μέθοδος του ερευνητικού προγράμματος είναι η *βιογραφική-βιωματική* προσέγγιση διδασκαλίας. Η βιωματική διδασκαλία (Χρυσοφίδης, 2000) περιλαμβάνει ένα πλέγμα διδακτικών διαδικασιών που εκκινούν από βιωματικές καταστάσεις, δηλαδή ανάγκες, απορίες και προβλήματα του παιδιού που πηγάζουν από την καθημερινή ζωή, καθώς και από τις εμπειρίες που διαμορφώνει μέσα στο οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον όπου ζει. Η F. Krall (1988: 467-479) υποστηρίζει ότι η αξιοποίηση της προσωπικής ιστορίας στην εκπαιδευτική έρευνα των μαθητών συντελεί στη δημιουργία αυτογνωσίας και κατανόησης του κόσμου. Η διαδικασία της ένταξης των βιωματικών καταστάσεων στη σχολική ζωή και του μετασχηματισμού τους σε διδακτικές δραστηριότητες, υλοποιείται στα πλαίσια μιας επικοινωνιακής σχέσης ανάμεσα στα μέλη της διδακτικής ομάδας (εκπαιδευτικοί-μαθητές). Η βασική τεχνική της βιωματικής-επικοινωνιακής διδασκαλίας είναι

η *συνεργατική-ερευνητική διδασκαλία (project)*, η οποία διαμορφώνει μια εν πολλοίς ισότιμη παιδαγωγική σχέση ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές που συνεργάζονται μέσα στα πλαίσια μιας διαρκούς ερευνητικής διάθεσης, αξιοποιώντας μεθόδους και τεχνικές έρευνας των επιστημών που ασχολούνται με το εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο που πραγματεύονται.

Μέσα από το Πρόγραμμα αυτό τα παιδιά αποκτούν ερευνητικές δεξιότητες και αναπτύσσονται οι γλωσσικές ικανότητες του προφορικού και του γραπτού λόγου. Κατανοούν καλύτερα τη φύση των τεκμηρίων, εφόσον ασχολούνται προσωπικά με τη συλλογή τους, και στη συνέχεια εξασκούνται στη διασταύρωση και τη σύγκριση των προφορικών βιωματικών εμπειριών των υποκειμένων με άλλες πηγές (βιβλιογραφία, παλαιές φωτογραφίες, αντικείμενα του παρελθόντος, διερεύνηση στο διαδίκτυο, κ.λπ.). Εξοικειώνονται με τη χρήση μηχανημάτων, όπως είναι το κασετόφωνο, η βιντεοκάμερα, η φωτογραφική μηχανή, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Επίσης μαθαίνουν να επικοινωνούν με ανθρώπους μεγαλύτερους στην ηλικία, οι οποίοι επίσης ωφελούνται ψυχολογικά από την επαφή, γιατί αισθάνονται ότι η προσωπική τους ιστορία και η βιωματική γνώση του παρελθόντος ενδιαφέρει τις νεότερες γενιές και ενισχύεται η αυτοεκτίμησή τους. Η διερεύνηση της παιδικής ηλικίας με την συμμετοχή της οικογένειας των μαθητών αναβαθμίζει και τις ενδοοικογενειακές σχέσεις (Κακάμπουρα, 2005α: 29-42), οι οποίες, όπως έχουν επισημάνει και οι πρόσφατες έρευνες κοινωνικών ψυχολόγων που μελέτησαν τις μεταβολές της ελληνικής οικογενειακής ζωής με βάση το μοντέλο των τριών οικοθεωριών (παραδοσιακή, βιομηχανική - πυρηνική, επικοινωνιακή - συναλλακτική) χαρακτηρίζονται από ποικίλες εντάσεις που προκαλεί η έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά (Κατάκη, 1998).

Η διδασκαλία του Λαϊκού Πολιτισμού στο δημοτικό σχολείο εντάσσεται στα πλαίσια μιας σύγχρονης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, που δεν αγνοεί τη σημασία του ιδιαίτερου πολιτισμού στην κατανόηση της ατομικής και της πολιτισμικής ταυτότητας. Η εκπαίδευση αυτή δεν προβαίνει σε ανιστόρητες γενικεύσεις και ερμηνευτικές προσεγγίσεις ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων της κυρίαρχης ομάδας ως στοιχείων ενός οικουμενικού πολιτισμού (Σκούρτου, 1997: 58). Παραμένει ακόμα ζητούμενο της ελληνικής εκπαίδευσης η ανάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφορετικότητων των σύγχρονων πολιτισμικών ταυτοτήτων, καθώς και η σταδιακή σύνθεση στάσεων και στόχων των διάφορων πολιτισμικών ομάδων (Treuheit, 1990: 67-71).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αυδίκος, Ευ. Γ. (1999). *Μια φορά και έναν καιρό ... αλλά μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθιάδων*, (Αθήνα, Ελληνικά γράμματα). (2009). *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού*, (Αθήνα, Κριτική).
- Βοζίκας, Γ. (2006). Εθιμικός κύκλος και λαϊκός πολιτισμός, στο: Νικόλαος Βαλκάνος – Γεώργιος Βοζίκας – Δημήτριος Κουτσούγερας (επιμέλεια), *Οδηγός Πολιτιστικών Εκδηλώσεων. Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου. Βιβλίο εκπαιδευτικού*, (Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.), σς. 81-110. (2006). Ο λαϊκός πολιτισμός, στο: Νικόλαος Βαλκάνος – Γεώργιος Βοζίκας – Δημήτριος Κουτσούγερας (επιμέλεια), *Οδηγός Πολιτιστικών Εκδηλώσεων. Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου. Βιβλίο εκπαιδευτικού*, (Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.), σ. 160-167.
- Gross, D. (2000). *Τα ερείπια του παρελθόντος. Παράδοση και κριτική της νεωτερικότητας*, (Αθήνα, Πατάκη).
- Hall, G. (1987). Minimal selves, στο: *Identity: The real Me*, ICA Document 6, (London, Institute for Contemporary Arts).
- Hall, St.-Held, D.-McGrew, A. (2003). *Η νεωτερικότητα σήμερα. Οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, (Αθήνα: Σαββάλας).
- Hollins, E.R. (2007). *Ο πολιτισμός στη σχολική μάθηση*, (Αθήνα, Μεταίχμιο)
- Κακάμπουρα – Τίλη, Ρ. (1999). Γλωσσικά και λογοτεχνικά κείμενα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Η συμβολή της λαογραφίας στην πληρέστερη αξιοποίησή τους, στο: Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (επιμέλεια), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, (Αθήνα, Καστανιώτη), σς. 131 – 145. (2000α). Πρόγραμμα διδασκαλίας του Λαϊκού Πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Παρουσίαση και αξιολόγηση, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 14, σς. 16 – 24. (2000β). Δραματοποίηση λαϊκών δρωμένων στο ελληνικό σχολείο, *Παρνασσός*, 42, σς. 215 – 228. (2001). Σχέδια διδασκαλίας, στο: *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη. Α΄- Β΄ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αισθητική Αγωγή – Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας – Ενδυμασία – Λαϊκός Πολιτισμός*, (Αθήνα, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), σς. 57 – 76 και στο *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη. Γ΄- Δ΄ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, Λαϊκός Πολιτισμός – Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των Γλωσσών και των Πολιτισμών*, τεύχος Α΄, (Αθήνα, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) σς. 5 – 38. (2005α). Πολιτισμική ταυτότητα και οικογένεια: Διαγενεακές προσεγγίσεις στη σχολική πράξη, *Κριτική Επιστήμη και Εκπαίδευση: 2 / 05*, σς. 29 – 42. (2005β). Ο λαϊκός πολιτισμός ως πεδίο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης – Μια διδακτική πρόταση, στο: Αθανάσιος Τριλιανός, Ιγνάτιος Καραμηνάς (επιμέλεια), *Μάθηση και Διδασκαλία στην Κοινωνία της Γνώσης*, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή, τόμος Β΄, (Αθήνα: Π.Τ.Δ.Ε., Παν. Αθηνών / Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.), σς. 267 – 274. (2006α). Από τη συλλογή λαογραφικού υλικού στη διαθεματική προσέγγιση του λαϊκού

- πολιτισμού. Η καθοδήγηση των πανεπιστημιακών λαογράφων και η ανταπόκριση των δασκάλων, *Λαογραφία*, 40, (2004 - 2006), σς.175 – 191.
- (2006β). Λαογραφικά αρχεία και εθνική ταυτότητα: μια σχέση αλληλεπίδρασης, *Κριτική Διεπιστημονικότητα*, 2: Έθνος και ταυτότητα. *Πολιτισμικές Αντιστάσεις*, (Αθήνα, Σαββάλας), σς. 108 – 135.
- (2008). *Αφηγήσεις ζωής. Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, (Αθήνα, Ατραπός).
- (χ.χ.). Ο Ν. Γ. Πολίτης και οι εκπαιδευτικοί ως συλλογείς λαογραφικού υλικού, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα *Ο Νικόλαος Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας*, (Αθήνα, Κ.Ε.Ε.Λ., Ακαδημία Αθηνών), υπό δημοσίευση.
- Κατάκη, Χ. (1998⁸). *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, (Αθήνα, Ελληνικά γράμματα).
- Krall, F. R. (1988), From the inside out – Personal history as educational research, *Educational Theory* 38(4), pp. 467-479.
- Λεοντσίνης, Γ. – Ρεπούση, Μ. (2001). *Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*, (Αθήνα, Υ.Π.Ε.Π.Θ / Π.Ι. / Ο.Ε.Δ.Β.).
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (1995). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία*, (Αθήνα, Γρηγόρης).
- Μπενέκος, Δ. (2006). *Πολιτισμική παράδοση και εκπαίδευση. Μορφωτική προσέγγιση. Εκπαιδευτικές εφαρμογές*, (Αθήνα, τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός).
- (2008). *Οπτικές του λαϊκού πολιτισμού. Λαογραφικές αναλύσεις. Εκπαιδευτικές εφαρμογές. Έρευνα κειμένων*, (Αθήνα, Gutenberg).
- (χ.χ.). Τα σύγχρονα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού και ο Λαϊκός Πολιτισμός, Πρακτικά Συνεδρίου *100 χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας*, (Αθήνα 11. - 13. 03. 2009), υπό δημοσίευση.
- Μπονώτη, Φ. (1999). Τα παιδιά εικονογραφούν ένα λαϊκό παραμύθι, στο: Β.Δ. Αναγνωστόπουλος (επιμ.), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, (Αθήνα, Καστανιώτη), σς. 49-56.
- Πολυμέρου – Καμηλάκη, Αικατερίνη – Ανδρίτσου, Ελένη – Θανάπουλος, Γεώργιος (2000). *Αγροτική Παράδοση και Λαϊκή Τέχνη*, (Αθήνα, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο / Τομέας Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος).
- Σκούρτου, Ε. (1997). Διγλωσσία και Εισαγωγή στον αλφαριθμητισμό, στο: *Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης* (επιμέλεια: Σκούρτου Ε.), (Αθήνα, Νήσος).
- Treuheit, W. (1990). Evaluation von fuenf Preistraegerbegegnungen, στο: *Bildung fuer Europa. Interkulturelles Lernen in Jugendbegegnungen*, (επιμ.: Treuheit, W. / Jansen, B. / Otten, H.), (Opladen, Leske und Budrich), pp. 67-71.
- Χρυσ αφίδης, Κ. (2000). *Βιωματική – επικοινωνιακή διδασκαλία*, (Αθήνα, Gutenberg).

Teaching Folklore in Primary Education

Folklore is a multi-faceted and complex concept encountered in a variety of schoolbooks used in the primary education as well as in several cultural activities held in schools. It refers to cultural elements found in both pre-modern and present-day societies.

In recent years, several special projects on Folklore have been planned and realized in Primary Schools. Some of them deal exclusively with Folklore, while others form part of other subjects, such as art. In this paper, we shall attempt to critically evaluate older (e.g. thematic documentation) and recent (e.g. projects and biographical approaches) methods of teaching Folklore in the primary education. Moreover, we shall focus on the objectives of relevant educational programmes. Most recent programmes approach Folklore in its historical and social dimensions making the students aware of the complexity that characterizes the shaping of cultural identities in our post-modern era.